

Cesarstwo wschodnie. Osiągnięcia kultury bizantyjskiej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jannic Durand, *Sztuka średniowiecza*, tłum. P. Wrzosek, Warszawa 2007, s. 71–72.
- Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, tłum. P. Grotowski, ks. V, rozdz. 2, 13 i ks. VI, rozdz. 1–4.
- Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *Historia sekretna*, tłum. A. Konarek, rozdz. 8.

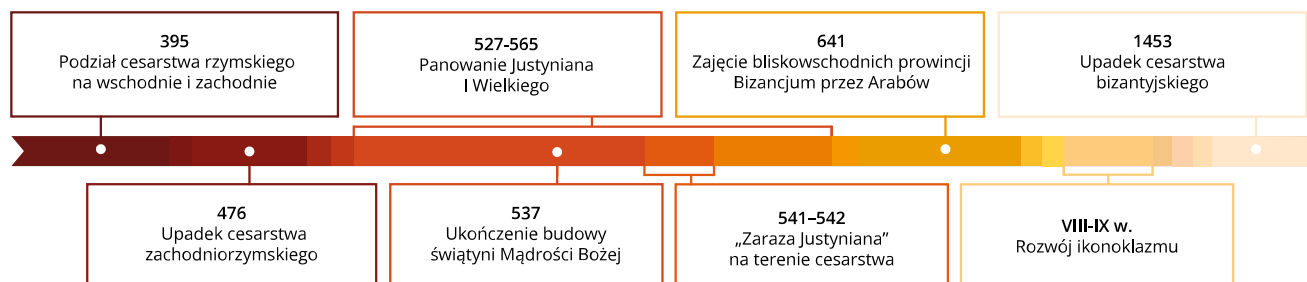
Cesarstwo wschodnie. Osiągnięcia kultury bizantyjskiej

Mozaika bizantyjska przedstawiająca cesarza Justyniana I stojącego po prawicy Maryi i wręczającego jej model świątyni Hagia Sophia.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przeprowadzane przez królów germańskich zmiany na Zachodzie w V w. n.e. dokonywały się teoretycznie za zgodą cesarzy wschodniorzymskich. Odoaker po zdetronizowaniu w 476 r. n.e. Romulusa Augustulusa odebrane mu insygnia władzy cesarskiej odesłał do Konstantynopola. Chlodwig po zajęciu terytoriów rzymskich w Galii nawiązał stosunki z dworem konstantynopolitańskim i otrzymał godność konsula. Atak Teodoryka na Italię był wręcz inspirowany przez cesarza ze Wschodu.

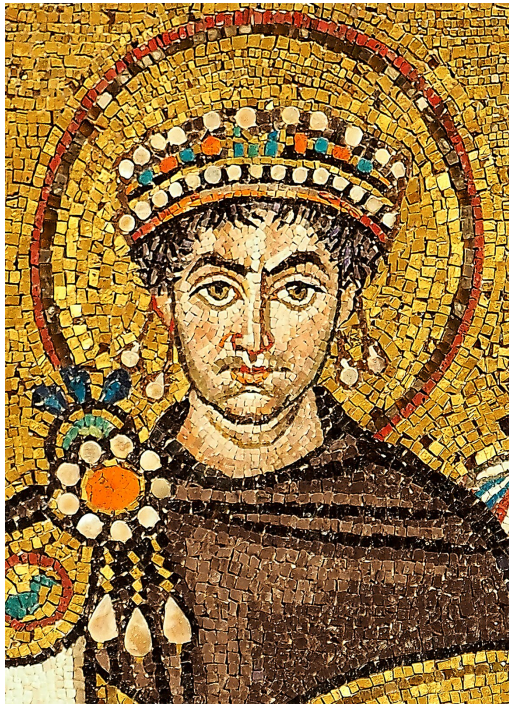
W rzeczywistości jednak imperium wschodnie w niewielkim stopniu wpływało na bieg wydarzeń na Zachodzie. Konstantynopol zadowalał się mało znaczącymi politycznie wyrazami szacunku ze strony królów germańskich. Bizancjum jednak przez wieki odgrywało wielką rolę polityczną i kulturalną, kontynuując częściowo tradycję antyku i wpływając na różne dziedziny życia średniowiecznego świata.

Twoje cele

- Opiszysz sytuację Bizancjum po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego.
- Scharakteryzujesz kulturę bizantyjską i jej osiągnięcia.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób Bizancjum pozwoliło zachować tradycję starożytności.

Dziedzictwo imperium rzymskiego na Wschodzie

Justynian Wielki – cesarz bizantyjski w latach 527–565; mozaika z Rawenny.

Źródło: Petar Milošević, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Ostatnim cesarzem wschodniorzymskim, który na większą skalę podjął próbę odzyskania rzeczywistej kontroli nad zachodnimi prowincjami, był Justynian. Wodzowie jego armii, Belizariusz i Narses, doprowadzili w latach 533–555 do przywrócenia władzy cesarza w Afryce, na Sycylii, w Italii i południowej części Hiszpanii, przy okazji zniszczywszy zupełnie państwa [Wandalów](#) i [Ostrogotów](#). Jednak już u schyłku panowania Justyniana w granice cesarstwa wtargnęły nowe ludy. W 568 r. Italię najechali germańscy [Longobardowie](#). W rękach Rzymian pozostały miasto Rzym, okręg Rawenny, południowa Italia i Sycylia. Obronę zachodnich prowincji uniemożliwił atak na Bałkany tureckiego ludu [Awarów](#) i indoeuropejskich Słowian.

Nieco później do tych dwóch ludów przyłączyli się tureccy Bułgarzy. Zagrożone zostały tereny znacznie ważniejsze z punktu widzenia Konstantynopola niż Italia czy południowa Hiszpania, rychło zresztą odzyskana przez Wizygotów. Gdy do ataków z północy dołączyła nacierająca od wschodu Persja Sasanidów, cesarstwo wschodnie rządzone przez cesarza Herakliusza I (610–641) znalazło się w bardzo ciężkim położeniu. W latach 622–628 udało się wprawdzie wyprzeć Persów z najbogatszych wschodnich prowincji (Syrii, Egiptu i Palestyny), ale kosztem utraty większości posiadłości europejskich. Słowianie, Awarowie i Bułgarzy zdomowili się na Bałkanach. W tym regionie w rękach cesarza pozostały tylko Grecja i Tracja. Historycy przypuszczają, że znaczny wpływ na osłabienie Bizancjum miała tzw. „zaraza iustiniana”, pandemia która od 541 r. przeszła przez całe imperium i powracając w kilku falach spowodowała olbrzymie straty demograficzne. Po odpadnięciu łacińskich prowincji we wschodniej części imperium grupą przeważającą stali się Grecy, którzy sami jednak uznawali się za Rzymian. Żywiół grecki dominował przede wszystkim w miastach. Współcześni historycy dla odróżnienia od starożytnego Imperium Romanum średniowieczne cesarstwo rzymskie na wschodzie nazywają cesarstwem bizantyjskim lub Bizancjum.

Mapa przedstawiająca Bizancjum w VII–VIII w.

Wskaż na mapie stolicę Bizancjum. Podaj, które współczesne państwa znajdują się na terenach podlegających niegdyś cesarstwu wschodniemu.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wyjątkowość kultury bizantyjskiej

Mimo znacznych przemian wewnętrznych Bizancjum kontynuowało tradycje imperium rzymskiego. Dowodem na to jest nie tylko przeprowadzona przez cesarza Justyniana [kodyfikacja przepisów prawa rzymskiego](#), która w późniejszym średniowieczu legła u podstaw rozwoju systemów prawnych Europy. Widać to przede wszystkim w wyjątkowej sztuce i kulturze bizantyjskiej, która przejęła tradycje rzymskie, ale także wczesnochrześcijańskie, hellenistyczne i orientalne. Warto bowiem pamiętać, że Bizancjum pozostawało pod wpływem nie tylko oddziaływań greckich i chrześcijańskich, ale również wschodniej kultury Koptów, Persów czy Ormian oraz świata islamskiego. W Konstantynopolu mieszkali przedstawiciele wielu narodowości wyznający różne religie, a bizantyjscy kupcy prowadzili handel zarówno w rejonie Morza Śródziemnego, jak i Morza Czarnego oraz na obszarach nad Oceanem Indyjskim. Jednocześnie wpływ żywiołu greckiego sprawił, że w cesarstwie wschodnim zmalało znaczenie łaciny, a językiem dominującym stała się greka.

Cechą charakterystyczną cesarstwa wschodniego była silna pozycja cesarza, a także bardzo rozbudowany i pełen przepychu ceremoniał dworski, wzorowany na monarchiach hellenistycznych. Za tym szło dążenie do podkreślania pozycji i bogactwa władców i jego otoczenia. Sztukę bizantyjską ukształtowały więc przede wszystkim religia oraz władza cesarska. Powstawały wspaniałe pałace i kościoły, w tym świątynia [Hagia Sophia](#), wyróżniająca się gigantyczną kopułą na stu filarach (obejrzyj poniższą galerię prezentującą sztukę bizantyjską za czasów cesarza Justyniana). Na potrzeby zarówno dworu, jak

i Kościoła pracowały liczne warsztaty rzemieślnicze wytwarzające wyroby jubilerskie oraz luksusowy sprzęt codziennego użytku. O bogactwie Konstantynopola krążyły legendy.

Kościół Hagia Sophia (Świętej Mądrości) w Konstantynopolu, wzniesiony w pierwszej połowie VI w. przez cesarza Justyniana. Minarety (cztery smukłe wieże wokół świątyni) zostały dobudowane przez Turków po zdobyciu Konstantynopola i przekształceniu kościoła w meczet. Od 2020 r., po niemal stu latach działalności wyłącznie jako muzeum, Hagia Sophia ponownie pełni funkcję meczetu.

Źródło: Arild Vågen, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Dekorację kościołów stanowiły [mozaiki](#) oraz [ikony](#). Przedstawiały one postaci dostojników lub świętych ukazane frontalnie, w dostojnych, pozbawionych ruchu pozach. Charakterystyczne dla bizantyjskiego malarstwa i mozaik były przepych, bogactwo barw i właśnie [hieratyzm](#). Oto kilka przykładów:

Mozaika z kościoła św. Witalisa w Rawennie (połowa VI w.), przedstawiająca cesarza Justyniana w otoczeniu duchownych, dostojników świeckich i wojska. Osobę cesarza wyróżnia nie tylko korona, lecz także nimb. Cesarze chrześcijańscy uważali się za równych apostołom, a więc najwyższych w hierarchii świętych.

Jakie elementy pozwalają zidentyfikować poszczególne grupy?

Źródło: domena publiczna.

Styl bizantyjski rozprzestrzenił się po całej średniowiecznej Europie (a także poza tym kontynentem) wraz z kulturowymi wpływami Konstantynopola. Tak o sztuce bizantyjskiej i jej późniejszym wpływie na kulturę Europy Zachodniej pisze francuski historyk sztuki Jannic Durand:

((Jannic Durand

Sztuka średniowiecza

Widowym śladem inspiracji bizantyjskich jest ikonografia: hieratyczny **Chrystus Pantokrator** (Wszechwładca) z księgą otwartą na słowach Ewangelii św. Jana: „Ja jestem światłością świata” lub koronujący władcę [...], wizerunki Marii: Matka Boska **Eleusa** (Miłująca), **Hodegetria** (Przewodniczka, w wersji całopostaciowej, a zwłaszcza w popiersiu, z małym Jezusem trzymanym na lewym ramieniu), grupa **Deesis** (Chrystus z Maryją i św. Janem Chrzcicielem jako Zbawiciel i Sędzia), ku której zwracano modlitewne prośby. Sztuka bizantyjska dostarczyła też sztuce Zachodu wielu motywów zdobniczych, jak szerokie palmety, zwoje roślinne, fantastyczne ptaki

itd., choć należą one do wspólnego repertuaru całej sztuki wschodniej, zwłaszcza islamskiej. [...]

Niektóre techniki bizantyjskie szeroko przyjęły się na Zachodzie, jak rzeźby z kości słoniowej, mozaiki, tempera na złotym tle, świetliste kolory nakładane od najciemniejszego do najjaśniejszego, czyli techniki malarskie, które legną u podstaw późniejszej ewolucji malarstwa zachodnioeuropejskiego.

Wreszcie trzeba wspomnieć wpływy stylistyczne, które wspólnie z dziedzictwem karolińskim przyczyniły się do powstania kanonu przedstawiania postaci. Można je dostrzec w słodkich obliczach aniołów, miękkim modelunku ciał, w usianych złotem draperiach, w załamujących światło liniach wyrobów ze złota i kości słoniowej.

Źródło: Jannic Durand, *Sztuka średniowiecza*, tłum. P. Wrzosek, Warszawa 2007, s. 71–72.

W VIII wieku zaczął rozwijać się, zwłaszcza w prowincjach wschodnich, [ikonoklazm](#) – ruch religijny zwalczający kult świętych obrazów, inspirowany judaizmem i islamem, w których obowiązuje zakaz sporządzania wizerunków. Ikonoklaści, przeciwnicy oddawania czci ikonom, domagali się ich zniszczenia, karali ich twórców i zakazywali modlitw do wizerunków religijnych, często robili to w okrutny sposób – mordując i torturując swoich przeciwników. W 787 r. Sobór Nicejski II potępił ikonoklazm i zezwolił na kult świętych przedstawionych na obrazach. Jednocześnie wraz z rozwojem malarstwa nastąpił zanik rzeźby figuralnej, antyczne rzeźby zaś – jako pogańskie – bywały niszczone bądź uszkodzane.

Kulturze bizantyjskiej zawdzięczamy nie tylko wpływ na architekturę i sztukę europejską (przykłady ikonograficznego kanonu można spotkać w Kościele prawosławnym oraz innych Kościołach wschodnich), ale także zachowanie antycznego dziedzictwa i starożytnej wiedzy. W szkołach bizantyjskich czytywano starożytnych autorów (choć trzeba też pamiętać, że to za Justyniana I została zamknięta Akademia Platońska, uznana za ośrodek myśli pogańskiej). To właśnie z Bizancjum kilka wieków później renesansowi humaniści przywozić będą kodeksy z rękopisami wielu twórców i filozofów starożytnych, których na Zachodzie wówczas nie znano. Dorobek cywilizacji antycznej do Europy średniowiecznej został przekazany za pośrednictwem Arabów oraz Bizancjum.

Słownik

plemiona, które we wczesnym średniowieczu przywędrowały do Europy z okolic Morza Kaspijskiego, utworzyły państwo na terenach Panonii (dzisiejsze ziemie m.in. Węgier, Austrii i Chorwacji) i podporządkowały sobie tamtejsze plemiona słowiańskie; we wczesnym średniowieczu zagrażali nie tylko Bizancjum, ale także zachodniej Europie; na początku VIII w. zostali pokonani przez Karola Wielkiego

Chrystus Pantokrator

(gr. *Παντοκράτωρ* – Wszechwładca, Pan wszystkiego) przedstawienie w ikonografii Jezusa Chrystusa jako władcy i sędziego Wszechświata; tradycja tego typu przedstawień sięga IV wieku. W Bizancjum po zakończeniu ikonoklazmu umiejscawiano ikonę Pantokratora na centralnym sklepieniu świątyni

deesis

(gr. *deesis* – prośba, modlitwa wstawiennicza) w ikonografii scena przedstawiająca trzy postacie: Chrystusa Władcę i Sędziego (Pantokratora) oraz Maryję (po jego prawej stronie) i Jana Chrzciciela (po lewej), wstawiających się do Jezusa za ludzkością

Eleusa (Matka Boska czuła lub miłująca)

(z gr., miłosierna) typ przedstawienia Matki Bożej, na którym przytula ona swoją twarz do policzka trzymanego Dzieciątka Jezus

Hagia Sophia

(kościół Mądrości Bożej) świątynia wzniesiona w latach 532–537 w Konstantynopolu (obecnie Stambule), ufundowana przez Justyniana I; początkowo jako chrześcijańska bazylika wchodziła w skład zespołu pałacowego należącego do cesarza bizantyjskiego; po zdobyciu Konstantynopola w 1453 r. przez Turków osmańskich Hagie Sophię zamieniono na meczet i dobudowano w jej narożach minarety

Hodegetria (Matka Boża wskazująca lub przewodniczka)

(z gr., wskazująca drogę, przewodniczka) typ przedstawienia Matki Bożej, na którym trzymająca na ręku Dzieciątka Maryja wskazuje na nie dłonią

hieratyzm

(z gr. *hieros* – święty) w sztukach plastycznych podkreślanie dostojeństwa przedstawionych postaci lub uroczystych rytuałów religijnych; w tej tendencji postaci np. na obrazach pokazywane są zwykle frontalnie, zastygłe we wzniosłym bezruchu

ikonoklazm

(gr. *eikon* – obraz; *klasma* – odłam) kierunek w VIII – IX w. w Bizancjum zwalczający kult obrazów religijnych

ikona

(gr. *eikon* – podobizna, obraz) powstały w kręgu kultury bizantyjskiej i wschodniochrześcijańskiej obraz o tematyce religijnej, malowany na drewnie; przedstawia postacie świętych i sceny z ich życia, a także sceny biblijne

Kodeks Justyniana

(łac. *Codex Iustinianus*) jedna z trzech części wielkiej kompilacji prawa rzymskiego; kodyfikacji tych przepisów podjęła się w latach 528–534 kilkunastoosobowa komisja pracująca na rozkaz cesarza Justyniana I Wielkiego; w skład kodyfikacji justyniańskiej wchodziły także *Digesta Iustiniani* oraz *Institutiones Iustiniani*; zebranych przepisom cesarz nadał moc prawa obowiązującego

Longobardowie

jeden z ludów germańskich; Longobardowie najpierw zamieszkiwali tereny nad środkową Łabą, następnie w VI w. Panonię; zmuszeni do jej opuszczenia wkroczyli do Italii i utworzyli w jej północnej części własne państwo, które istniało do 774 r.

mozaika

(z franc. *mosaïque*, wł. *mosaico* od łac. *musaicum* – związany z muzami) technika dekoracyjna polegająca na układaniu wzoru z drobnych elementów (kamieni ceramiki, szkła) o różnych kształtach i kolorach; obraz powstaje na mokrym podłożu, zwykle zaprawie wapiennej lub cementowej

Ostrogoci

jeden z ludów germańskich, nazywani też Gotami wschodnimi; osiedlili się nad wybrzeżem Morza Czarnego, a w V w. wkroczyli na tereny Italii, gdzie założyli swoje państwo, które istniało do połowy VI w., zostało zniszczone przez Bizancjum

Prokopiusz z Cezarei

(ok. 500 – ok. 560) historyk bizantyński, autor Historii wojen i Historii sekretnej, w których słał dokonywania Justyniana I Wielkiego. Towarzyszył w wyprawach Belizariuszowi, wodzowi armii Justyniana I, m.in. w czasie wojny z Persją, czy wyprawach przeciw Wandalom i Ostrogotom. Jego dzieła są źródłem cennych informacji dotyczących m.in. Germanów i Słowian

Wandalowie

plemiona germańskie, które w 406 r. razem ze Swebami i Alanami przekroczyły Ren nieopodal Moguncji; po spustoszeniu Galii przenieśli się do Hiszpanii, a stamtąd na tereny Afryki, gdzie założyli swoje państwo, które przetrwało niecałe sto lat, podbite w VI w. przez wojska cesarstwa wschodniorzymskiego dowodzone przez Belizariusza

Słowa kluczowe

Justynian Wielki, Hagia Sophia, cesarstwo wschodniorzymskie, imperium rzymskie, Konstantynopol, Bizancjum, sztuka bizantyjska, ikonoklazm, islam w średniowieczu

Bibliografia

R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2009.

R. Browning, *Cesarstwo bizantyjskie*, tłum. G. Żurek, Warszawa 1997.

K. Zakrzewski, *Bizancjum w średniowieczu*, Kraków 1995.

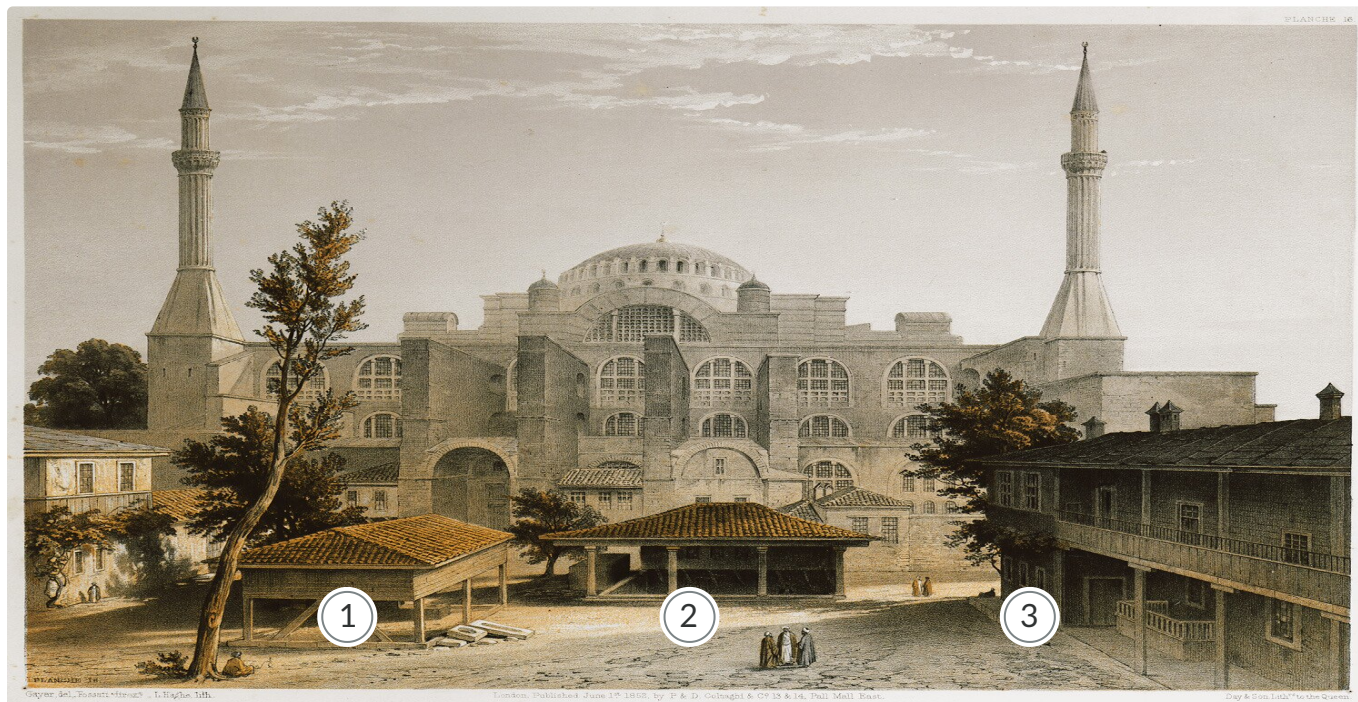
H.W. Haussig, *Historia kultury bizantyjskiej*, tłum. T. Zabłudowski, Warszawa 1980.

J. Durand, *Sztuka średniowiecza z serii Klasycy sztuki*, tłum. P. Wrzosek, wyd. Rzeczpospolita i HPS, Warszawa 2007.

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem, a następnie wykonaj polecenia.

Fasada świątyni Hagia Sophia, 1852 r.

Źródło: Gaspare Fossati, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Polecenie 2

Poniżej zamieszczono współczesną fotografię przedstawiającą świątynię Hagia Sophia. Wskaż, który z elementów składających się na jej konstrukcję nie mógł powstać w czasach Justyniana.

Poprawna odpowiedź:

A

▼

Uzasadnienie

Współczesne zdjęcie świątyni Hagia Sophia.

Źródło: Dennis Jarvis, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Wskaż zdania prawdziwe oraz fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Minarety otaczające obecnie Świątynię Mądrości Bożej nie mogły powstać w czasach bizantyjskich ze względów religijnych.	☐	☐

Zdanie	Prawda	Fałsz
Kopuła nie mogła wieńczyć przedstawionej świątyni w czasach Justyniana, gdyż ten element konstrukcyjny zaczął być stosowany znacznie później, dopiero w późnym średniowieczu.	☐	☐
Świątynia, którą wybudował Justynian, była kościołem jednonawowym.	☐	☐

Polecenie 3

Ze względu na tragiczne wydarzenia, które nastąpiły niedługo po śmierci Justyniana (inwazja Longobardów i Słowian, wyniszczająca wojna z Persją, wielkie podboje arabskie), okres jego rządów stanowił obiekt krytyki od starożytności po dziś. Na podstawie przytoczonych tekstów źródłowych oraz własnej wiedzy stwórz mowę obrończą cesarza, w której postawisz tego władcę w lepszym świetle.

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem, a następnie wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DGfH848p1>

Film nawiązujący do treści materiału Cesarstwo wschodnie.

Polecenie 2

Opisz, w jaki sposób mieszkańcy Bizancjum odnosili się do dziedzictwa tradycji antycznej.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, które z elementów antycznej sztuki i kultury miały największą szansę na przetrwanie dla potomnych. Uzasadnij odpowiedź.

Tvoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Źródło: Roger Culos, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zapoznaj się z zamieszczonymi niżej fragmentami dwóch dzieł bizantyjskiego historyka Prokopiusza z Cezarei (ok. 500 – ok. 565 r.), a następnie wykonaj polecenie.

Tekst A

((Prokopiusz z Cezarei

O budowlach

Spośród innych zalet miasta [tj. Konstantynopola] morze usytuowane jest najpiękniej, jako że tworząc zatoki i z wąskich przesmyków przechodząc w wielki, otwarty akwen, czyni je wyjątkowo pięknym i daje żeglarzom ciche schronienie w portach, a przez to obficie zaopatruje gród w produkty potrzebne do życia i czyni go wielce dostatnim.

[...] Linia brzegowa zatoki rozciąga się na ponad czterdzieści stadiów, a wzdłuż niej jest wiele miejsc dogodnych do kotwiczenia.

[...] Takie jest usytuowanie owej zatoki. Cesarz Justynian upiększył ją po obu stronach budowlami, przez co uczynił jeszcze znamienitszą. Po lewej stronie zatoki wzniósł martyrium poświęcone Świętemu Wawrzyńcowi, bowiem poprzednie było zupełnie pozbawione światła i tonęło w ciemnościach. [...] Ponadto wzniósł całkowicie nowy przybytek ku czci Świętych Pryska i Mikołaja. Bizantyńczycy bardzo lubią odwiedzać to miejsce: jedni, by modlić się i oddawać cześć świętym, którzy zamieszkali pośród nich, inni po prostu dlatego, że doceniają urok otoczenia i położenia świętego miejsca, odkąd cesarz cofnął morze i osadził wysunięte daleko w wodę fundamenty kościoła.

Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *O budowlach*, tłum. P. Grotowski, ks. V, rozdz. 2, 13 i ks. VI, rozdz. 1–4.

Tekst B

Historia sekretna

[Justynian] uważał również za stosowne wydawać dużo pieniędzy na jakieś budowle nadmorskie, usiłując powstrzymać nieustanny napór fal; piętrzył kamienie i posuwał się od brzegu w morze, jak gdyby chciał współzawodniczyć z jego przypiływami i siłą bogactwa zmierzyć się z potęgą żywiołu.

Źródło: Prokopiusz z Cezarei, *Historia sekretna*, tłum. A. Konarek, rozdz. 8.

Rozstrzygnij, które zdania są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Z punktu widzenia faktografii oba teksty przekazują dokładnie tę samą informację.	☐	☐
Prokopiusz popierał zabudowę nabrzeża stolicy przez cesarza, ale wyłącznie budynkami sakralnymi.	☐	☐
Tekst A możemy określić jako panegiryk, natomiast tekst B jako pamflet.	☐	☐
Napisanie obu cytowanych wyżej tekstów przez tego samego autora dyskredytuje je jako wiarygodne źródła historyczne.	☐	☐
Tytuł tekstu B <i>Historia sekretna</i> wskazuje, że krąg odbiorców tego dzieła był bardzo wąski.	☐	☐

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: Cesarstwo wschodnie. Osiągnięcia kultury bizantyjskiej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:

1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) opisuje charakterystyczne cechy bizantyjskiego systemu politycznego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje zasięg terytorialny Bizancjum;
- przedstawia cechy sztuki i kultury bizantyjskiej, z uwzględnieniem architektury oraz malarstwa;
- wyjaśnia znaczenie Bizancjum dla przekazania średniowiecznej Europie tradycji antycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Cesarstwo wschodnie. Osiągnięcia kultury bizantyjskiej”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Schemat” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Chętni lub wybrani uczniowie przygotowują prezentacje na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj” oraz dodatkowych źródeł. Nauczyciel może rozdzielić między uczniów poszczególne zagadnienia, np. odrębne prezentacje będą poświęcone sztuce, architekturze i prawodawstwu.

Faza wstępna:

1. Wyświetlenie przez nauczyciela na tablicy tematu zajęć, ustalenie celów lekcji i kryteriów sukcesu.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć

zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca jednemu z uczniów, aby zaproponował swoje skojarzenia z tematem lekcji. Może je zapisać na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca im, aby zaprezentowali swoje prace przed resztą klasy (według ustalonej wcześniej kolejności albo losowo). Po prezentacjach uczniowie krótko o nich dyskutują, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i je uzupełniać.
2. Praca z pierwszym multimedium („Schemat”). Nauczyciel poleca uczniom, aby przypomnieli sobie treść tekstów źródłowych, a następnie w parach wykonali polecenie 2: przeanalizowali ilustrację przedstawiającą świątynię Hagia Sophia oraz wskazali zdania prawdziwe i fałszywe. Po ustalonym czasie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedź.
3. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Uczniowie zapoznają się z nagraniem. Klasa dzieli się na czteroosobowe grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń 2 i 3 – analizuje stosunek mieszkańcy Bizancjum do dziedzictwa tradycji antycznej. Następnie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie podsumowują swoją wiedzę z wykorzystaniem mapy myśli, pracując w dotychczasowych grupach. Każdy zespół na środku kartki A4 wpisuje główne hasło „Osiągnięcia kultury bizantyjskiej” i rysuje gałęzie mapy. Powinny rozchodzić się promieniście i rozdzielać na kolejne gałęzie. Słowa, które zostaną umieszczone nad gałęziami, powinny być słowami kluczami, które wyrażają istotę myśli lub zagadnienia. Ważne, aby cała mapa zmieściła się na jednej stronie. Po wykonaniu pracy, w zależności od liczebności klasy i czasu, nauczyciel prosi o omówienie mapy myśli przedstawicieli wybranych lub wszystkich grup.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów.

Praca domowa:

1. Wykonaj polecenie nr 3 z sekcji „Schemat”.
2. Wykonaj ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2009.

R. Browning, *Cesarstwo bizantyńskie*, tłum. G. Żurek, Warszawa 1997.

K. Zakrzewski, *Bizancjum w średniowieczu*, Kraków 1995.

H.W. Haussig, *Historia kultury bizantyńskiej*, tłum. T. Zabłudowski, Warszawa 1980.

J. Durand, *Sztuka średniowiecza* z serii *Klasyki sztuki*, tłum. P. Wrzosek, wyd. Rzeczpospolita i HPS, Warszawa 2007.

Wskazówki metodyczne:

Schemat oraz film mogą być wykorzystane do przygotowania się uczniów do lekcji podsumowującej wiedzę o Bizancjum.